

Szymańska-Wasylewska, Hanna

Zbiór terakot hellenistycznych i rzymskich w Muzeum Archeologicznym w Krakowie

Studia Archeologiczne 2, 37-39

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZBIÓR TERAKOT HELLENISTYCZNYCH I RZYMSKICH W MUZEUM ARCHEOLOGICZNYM W KRAKOWIE

Kolekcja terakot w Muzeum Archeologicznym w Krakowie, licząca 108 zabytków z okresu hellenistycznego i rzymskiego, zgromadzona została w wyniku patriotyzmu Polaków zabiegających w trudnych dla narodu polskiego okolicznościach o wzbogacenie zasobów kultury narodowej. 9 figurek pochodzi z tzw. starych zbiorów i dostały się tu w drodze darów składanych przez osoby prywatne po słynnym apelu Polskiej Akademii Umiejętności z 1850 r. nawołującym Polaków do przekazywania cennych obiektów sztuki do Muzeum Starożytności, założonego przy Polskim Towarzystwie Naukowym. Na dokładne ustalenie proveniencji tych zabytków pozwolą dopiero badania archiwalne. Wstępne wyniki poszukiwań sugerują, że pochodzą one m.in. z Kerczu, jak np. figurka tronu bogini (MAK/AS/2463).

Drugi, znacznie obszerniejszy, zbiór (99 terakot)¹ jest wzruszającym wyrazem tęsknoty za ojczyzną żołnierzy Samodzielnej Brygady Karpackiej, walczących w czasie II wojny światowej na Bliskim Wschodzie, którzy w warunkach bojowych, pomimo zagrożenia życia, gromadzili zabytki egipskie w celu przekazania ich po wojnie Polsce. Terakoty stanowią część zbiorów archeologicznych zebranych w Muzeum Polowym nr 2, powstałym 20 maja 1943 r. z inicjatywy Jarosława Sagana². Dnia 2 marca 1948 r. cała kolekcja archeologiczna przekazana została Muzeum Archeologicznemu w Krakowie. Wraz z nią przekazano księgę inwentarzową prowadzoną bardziej lub mniej systematycznie przez żołnierzy³. Z umieszczonych w niej wpisów wynika, że figurki dostały się do kolekcji w drodze zakupów dokonywanych zarówno w Muzeum Egipskim w

¹ Figurki znalezione w Egipcie zostaną opracowane w ramach rozprawy doktorskiej pt. "Nurty stylistyczne w koroplastyce egipskiej okresu grecko-rzymskiego", przygotowywanej przez autorkę artykułu pod kierunkiem prof. dr M. Bernhard na Uniwersytecie Jagiellońskim. Pozostałe terakoty opublikowane będą w oddzielnym artykule.

² Historię Muzeum Polowego nr 2 i postać Jarosława Sagana opisuje R. Wójcik w: *Odmienięcy*, Warszawa 1974, s. 210-244.

³ Jest to księga oprawna w zielone płótno, o wymiarach 53 x 35,5 cm, opatrzona naklejką z napisem: Inwentarz zabytków egipskich. Dział archeologiczny. Poszczególne strony podzielone są na rubryki zatytułowane (od lewej): Lp., Nazwa przedmiotu, Zebrano, Miejscowość, Nr skrzyni, Data, Pochodzenie Okres, Stan, Materiał, Opis przedmiotu, Uwagi, Cena. Księga zawiera 2434 pozycje inwentarzowe, w tym 58 książek, przekazanych dnia 1 czerwca 1953 r. bibliotece IHK PAN w Krakowie. Ostatnia strona opatrzona jest okrągłą pieczęcią z napisem: Archiwum i Muzeum Polowe Nr 2. No. 2 Pol. Arch. Military Museum.

Kairze⁴, u antykwariuszy, jak i na muskach (bazar). Tylko cztery zabytki dostały się w posiadanie Muzeum Polowego nr 2 jako przypadkowe znaleziska terenowe. Jednym z pierwszych obiektów ofiarowanych do kolekcji żołnierskiej była figurka kobieca (MAK/AS/2382) znaleziona w 1940 r.⁵ przez porucznika Platosa. Jako miejsce znalezienia podano "św. Menas". Przypuszczalnie określono w ten sposób okolice Aleksandrii z ośrodkiem kultu tego świętego nad jeziorem Mareotis. Również przez żołnierzy odkryte zostały jeszcze trzy terakoty: jedna (MAK/AS/65) w Agami oraz dwie (MAK/AS/5 i 56) w Ras el Soda⁶ (wszystkie trzy znalezione zostały w 1942 r.).

Główny trzon tego zbioru tworzą figurki (49) zakupione w Muzeum Egipskim w Kairze⁷. W księdze inwentarzowej znajdują się na ogół bardzo krótkie notatki zawierające minimum informacji. Wyjątek stanowi zakup obejmujący 24 figurki. Przy jedenastu z nich⁸ oprócz miejsca znalezienia Sakha zamieszczono notatkę, której w obecnym, początkowym etapie moich poszukiwań, nie zdołałam odcyfrować: N.wyk. 252 T.32. 16.1. Niewątpliwie zapis ten był zrobiony w języku polskim, a więc po zakupie obiektów. Podane w nim informacje mogą być wiadomościami uzyskanymi od pracownika Muzeum w Kairze. Dane te prawdopodobnie precyzują miejsce znalezienia zabytku, co świadczyłoby, że zabytki pochodzą z systematycznie prowadzonych badań przez ekspedycję archeologiczną. Spośród wymienionych 24 terakot jeszcze dwie mają określone miejsce znalezienia: jedna (MAK/AS/1993) z Tell et Hisn i druga (MAK/AS/1988) z Ashmun.

W informacjach zawartych we wpisach inwentarzowych Muzeum Polowego nr 2 wymieniono nazwiska antykwariuszy z Kairu, u których nabyte zostały figurki: Mohareb Zaaki, u którego kupiono 26 zabytków⁹, Albert Kohen - jeden zabytek¹⁰ oraz Mohamed el Agami - 9 figurek¹¹. Pozostałe cztery terakoty zostały nabyte na muskach w Kairze¹².

⁴ Muzeum to prowadzi legalną sprzedaż zabytków mniejszej wartości, nie pochodzących z systematycznych wykopalisk, równocześnie poświadczając ich oryginalność i wydając zezwolenie na wywóz.

⁵ Data wpisu do księgi inwentarzowej - 10 X 1946 r.

⁶ Wszystkie zabytki, których proveniencja jest określona, pochodzą z miejscowości leżących w Dolnym Egipcie: Agami (zachodnia część Aleksandrii), Ras el Soda, Sakha, Tell el Hisn (starożytne Imu) oraz Ashmun. Wyjątek stanowią Teby położone w Górnym Egipcie.

⁷ W Muzeum Egipskim w Kairze dokonano sześciu kolejnych zakupów: 11 terakot (MAK/AS/577, 585-587, 611-614, 616-618) - 16 IX 1945 r., trzy (MAK/AS/1182, 1183, 1233) - 4 X 1945 r., cztery (MAK/AS/1333, 1411, 1429, 1430) - 15 X 1945 r., sześć (MAK/AS/1454, 1456-1460) - 18 X 1945 r., jedna (MAK/AS/1475) - 19 X 1945 r. oraz dwadzieścia cztery (MAK/AS/1949, 1972-1995) - 19 II 1946 r.

⁸ MAK/AS/1976-1983, 1985, 1987, 1989.

⁹ Dwa zakupy: szesnaście terakot z Teb (MAK/AS/283-292, 295-301) - 13 IX 1945 r. oraz dziesięć (MAK/AS/1237-1241, 1243-1246, 1248) - 4 X 1945 r.

¹⁰ MAK/AS/1600 - 10 XI 1945 r.

¹¹ MAK/AS/1648 - 1654; 1656-1658.

¹² Dwie figurki (MAK/AS/181, 182) - 12 IX 1945 r. oraz również dwie z Teb (MAK/AS/294, 311) - 13 IX 1945 r.

Wśród wymienionych obiektów znajduje się tylko jeden fragment terakotowego rusztu (MAK/AS/577) oraz sześć fragmentów glinianych naczyń z plastycznie wymodelowaną twarzą ludzką (MAK/AS/1182, 1183, 1233, 2337, 2622, 2623). Pozostałe zabytki to pięć figurek z okresu koptyjskiego (MAK/AS/1333, 1991, 1994) oraz 87 figurek z okresu hellenistycznego i rzymskiego. Te ostatnie stanowią interesujący zbiór wyrobów koroplastycznych z warsztatów w większości egipskich. Zarówno ikonografia, jak i styl tych obiektów wnosi wiele ciekawego materiału naukowego, mimo że oprócz zabytków o wysokiej jakości artystycznej, jaką reprezentują niektóre figurki, jak np. głowa Sarapisa (MAK/AS/1244/ lub główka kobieca (MAK/AS/1600), są to w większości przedmioty masowej produkcji. Do takich należą figurki lub fragmenty postaci Harpokratesa, Besa, kobiet i mężczyzn oraz zwierząt. Na specjalne wyróżnienie zasługuje statuetka Sarapisa (MAK/AS/1240) z rodzajem długiego naszyjnika-wieńca na szyi oraz wyobrażenie unoszącego miecz Besa (MAK/AS/292) w stroju rzymskiego legionisty.

Przedstawiona powyżej kolekcja jest cennym wkładem do zbiorów archeologii śródziemnomorskiej w Polsce i winni jesteśmy dożgonną wdzięczność polskim żołnierzom, którzy pomimo nieznamości przedmiotu potrafili docenić wartość tego typu obiektów dla wzbogacenia naszych dóbr kulturalnych.